

УДК 334.012.64

DOI: 10.18524/2413-9998.2021.3(49).255716

С. В. Баженов,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
здобувач Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая
вул. Володимирська, 7, корп. 2, 04025, м. Київ, Україна
e-mail: bazhenkov@imzo.gov.ua

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

У статті досліджено теоретичні і методологічні засади системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі. Обґрунтовано, що сучасні тенденції щодо розв'язання питань розвитку освітньої галузі та перспективних напрямків управління нею потребують детального дослідження та осмислення класичних та інноваційних наукових підходів, які характеризуються якісними та кількісними параметрами і потребують суттєвої адаптації до факторного середовища. З'ясовано, що побудова симбіозного формату наукових підходів до управління в освітній галузі є основою для функціонування ефективної системи стратегічного та тактичного управління, враховуючи сучасні тенденції та пріоритети галузі, а також вплив ендогенних та екзогенних факторів. Визначені наукові підходи до міжгалузевого управління у національному просторі. Досліджено підходи до стратегічного управління в освітній галузі національного простору. Доведено, що класичний науковий системний підхід представляє собою векторне спрямування методології наукового пізнання та практичних аспектів, які у своїй сукупності спрямовані на перманентний процес оцінки та аналізу певних об'єктів, що надає можливість всебічного управління відповідною сферою, галуззю.

Ключові слова: стратегічне управління, освітня галузь, системно-функціональний підхід, ринок освітніх послуг, освітні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні процеси у освітній галузі повинні сфокусуватися на сприянні стратегічному розвитку сфери освітніх послуг, і враховуватиме

баланс інтересів всіх стейкхолдерів освітньої галузі, від споживачів освітніх послуг, відповідних державних, територіальних і суспільних інституцій та закладів освіти всіх рівнів, що, у свою чергу, потребує активізації ефективних і результативних інструментів внутрішньогалузевої управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливостям запровадження та використання наукових підходів до управління на міжгалузевому рівні присвячено роботи зарубіжних та українських вчених: І. Ансоффа, М. Хаммера, П. Друкера, Дж. Чампі, М. Портера, В. Івлева, Т. Попової, Р. Фатхутдінова, С. Дохоляна, С. Ткачової, М. Гвоздя, В. Мицько, Б. Карлофа, Х. Мінцберга, А. Стрікланда, А. Томпсона, В. Герасимчука, Л. Є. Довгань, В. Д. Немцова, С. В. Оборської, С. А. Попова, З. С. Шершньова. Окремі питання висвітлені у роботах О. Бугуцького, М. Орлатого, О. Докучаєва, А. Єськова, Я. Жаліло, Н. Самоукіна, Ю. Сімакова, В. Якубенко та ін.

Детальний аналіз наукових праць, які стосуються системи управління на різних рівнях підтверджує, що застосування в освітній галузі національного простору відповідних підходів забезпечує вирішення як першочергових завдань, так й стратегічних, що є підґрунтям для запровадження державних програм розвитку освітніх рівнів в країні.

Постановка завдання. Дослідити системно-функціональний підхід у стратегічному управлінні в освітній галузі з урахуванням глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління у освітній галузі – це різноплановий, структурно-функціональний і формально-поведінковий управлінський процес, який забезпечує формування та реалізацію стратегій розвитку освітньої галузі, які сприяють балансуванню відносин на ринку освітніх

послуг між стейкхолдерами, а також досягненню візуалізованих цілей та виокремлених завдань.

Сучасні тенденції щодо розв'язання питань розвитку освітньої галузі та перспективних напрямків управління нею потребують детального дослідження та осмислення класичних та інноваційних наукових підходів, які характеризуються якісними та кількісними параметрами і потребують суттєвої адаптації до факторного середовища.

Серед наукових підходів до міжгалузевого управління виділяють наступні:

- комплексно-рівневий підхід;
- організаційно-інтеграційний підхід;
- нормативно-інституційний підхід;
- процесно-оптимальний підхід;
- системний підхід;
- поведінковий підхід;
- ситуаційно-адаптивний;
- оптимізаційний підхід;
- інноваційний підхід;
- функціональний підхід;
- програмно-цільовий підхід.

При цьому необхідно звернути увагу на те, що оптимальний вибір необхідних підходів до стратегічного управління в освітній галузі забезпечує високий ступінь досягнення поставленої мети та поточних завдань, враховуючи стан ресурсного забезпечення та людський капітал.

Підкреслимо, що особливості функціонування освітньої галузі вимагають впровадження адаптованих підходів до управління, що у свою чергу вимагає застосування оптимального системно-функціонального підходу, який враховує всі міжгалузеві потреби та можливості.

На думку науковців, функціональний підхід до управління певним суб'єктом ґрунтується на вертикальній ієрархічній структурі, за якої окремі організаційні одиниці відповідним чином виокремлюються за ознакою виконання ними певної функції, при цьому важливо, що кількість та складність виконуваних завдань залежить від рівнів та системних складових. Крім того, ситуаційний підхід здатний забезпечувати високу адаптивність окремих суб'єктів до зовнішніх змін, оскільки відповідає за збалансування та оптимальне функціонування всіх структурних сегментів системи [1].

З іншого боку, процесне управління спрямоване на формування систем та механізмів, які повинні бути зорієнтовані насамперед на якість, результативність та ефективність, не може існувати без зв'язку з організаційною структурою й залежить від її ефективного функціонування. Процесний підхід до управління будь-яким суб'єктом надає змогу отримати структуру, вектором діяльності якої є постійне поліпшення якості кінцевого продукту для задоволення потреб стейкхолдерів, ґрунтуючись на соціально-економічних, інвестиційних та інших процесів [2].

Варіативність наукових підходів до стратегічного управління в освітній галузі є важливим аспектом побудови ефективної платформи для досягнення поставленої мети за допомогою ресурсного потенціалу на мезо-, макrorівнях.

Процес виокремлення класифікаційних ознак відбувається на основі існуючих підходів та з урахуванням сучасних адаптаційних аспектів, які уможливають інноваційну трансформацію наукових підходів до системи управління. Вибір необхідного методу в межах наукового підходу значно підвищує результативність управлінських процедур в освітній галузі в умовах глобальних викликів.

Зауважимо, що процес формування адаптованого наукового підходу до стратегічного управління в освітній галузі базується не

тільки на класичних платформах, але й повинен удосконалюватись за рахунок впровадження інноваційних методів та досвіду провідних держав в сфері освіти.

Враховуючи аналіз досліджень та особливості освітньої галузі національного простору, виокремимо наукові підходи до стратегічного управління в освітній галузі, що візуалізовано на рис. 1.

Представлені наукові підходи надають можливість оптимізувати процес формування системи стратегічного управління із впровадженням особливостей функціонування освітньої галузі в умовах трансформації національного простору та глобалізаційних змін. Слід зауважити, що поява комбінованих та синтезованих підходів є результатом симбіозу теорії та практики управління на галузевому і міжгалузевому рівнях.

Відмітимо, що інвестиційно-інноваційний шлях розвитку національної економіки потребує формування та впровадження нових методів, які забезпечать функціонування та розвиток освітньої галузі. Трансформаційні перетворення у освітній галузі за тридцять років не дали очікуваних результатів. Замість підвищення якості освітнього процесу на всіх рівнях, суб'єкти галузі орієнтовані на виживання, збільшення бюджетного фінансування та імітації інноваційних процесів у освітньому середовищі. Не отримали належного розвитку ефективна процедура організації та планування вдосконалення освітнього процесу на всіх рівнях, практично повністю припинено довгострокове та середньострокове прогнозування сфери послуг у освітній галузі України. Але, значна частка людського капіталу – інтелектуальний капітал, який формується у ефективному та результативному освітньому середовищі і, зрештою, визначає темпи й якість розвитку інноваційної економіки.

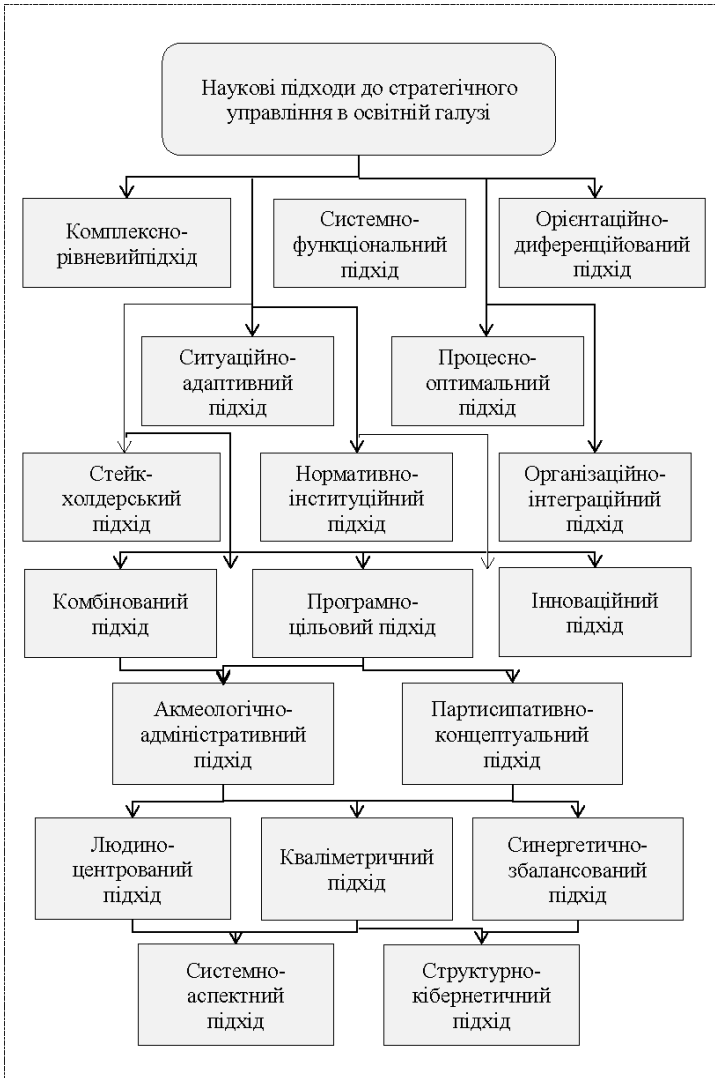

Рис. 1. Наукові підходи до стратегічного управління в освітній галузі національного простору

Джерело: розроблено автором.

Зауважимо, що комбінація наукових підходів суто освітнього спрямування з міжгалузевими методами і прийомами забезпечує побудову не тільки нових сучасних інструментів, але надає можливість отримати високу ефективність та результативність системи управління освітньої галузі.

Серед представлених наукових підходів особливої уваги заслуговує використання партисипативно-концептуального підходу, який базується на принципах виокремлення і визнання інтересівстейкхолдерів освітньої галузі та використанні їх досвіду в процесі прийняття управлінських рішень стратегічного та тактичного характеру.

На думку науковців, концепція партисипативного управління базується на розумінні того, що певні суб'єкти приймають участь у діяльності відповідних структур. При цьому доступ до прийняття рішень та участь в управлінні суб'єктом у вигляді адаптивних форм мотивує стейкхолдерів до високоефективного виконання роботи, що в цілому віддзеркалюється на результатах і якості діяльності всієї структури. Партисипативне управління створює можливості для підвищення творчої активності кожного, а також інтегрує ресурси та людський потенціал для досягнення стратегічних і тактичних цілей [3].

З позиції авторів, системний підхід до управління в різних сферах є набором окремих базових принципів управління, в результаті чого можливо отримати відповідний ефективний спосіб мислення по відношенню до суб'єкта в умовах трансформаційного та нестабільного зовнішнього факторного середовища. Зауважимо, що системний підхід ґрунтується на розумінні об'єкта управління як цілісності, на виявленні різноманіття його внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, враховуючи сукупність пов'язаних та узгоджених інструментів управління на галузевих та міжгалузевих рівнях [4].

Зазначимо, що побудова симбіозного формату наукових підходів до управління в освітній галузі є основою для функціонування

ефективної системи стратегічного та тактичного управління, враховуючи сучасні тенденції та пріоритети галузі, а також вплив ендогенних та екзогенних факторів. Процес підбору та комбінації підходів, які би доповнювали один одного і застосовували найкращі практики, повинен бути керованим, але максимально гнучким, щоб підвищити ефективність впровадження окремого класичного або комбінованого наукового підходу, який відрізняється своєю сучасністю, технологічністю та адаптивністю.

Підкреслимо, що «узагальнення найбільш продуктивних підходів у розв'язанні сучасних методологічних проблем надає можливість виробляти цілісну методологію акмеологічного пізнання. Крім того, у акмеології вже нині визначено три науково-методологічні орієнтації, а саме: природно-наукова, гуманітарна і технологічна. Цілісний акмеологічний підхід передбачає відповідно до єдиної методології комплексне розв'язання завдань дослідження, розвитку і життєво-діяльнісної реалізації суб'єктів на різних рівнях» [5].

Детальний опис зазначених наукових підходів надає можливість дослідити переваги та недоліки класичних та сучасних інтерпретацій синтезу методів та прийомів.

Зазначимо, що класичний науковий системний підхід представляє собою векторне спрямування методології наукового пізнання та практичних аспектів, які у своїй сукупності спрямовані на перманентний процес оцінки та аналізу певних об'єктів, що надає можливість всебічного управління відповідною сферою, галуззю. При цьому у сучасних умовах функціонування освітньої галузі оптимальність постановки мети та завдань напряму залежить від механізму наукового дослідження через призму системи.

Розгляд та виокремлення у кожному об'єкті, в певному процесі властивостей системи надає можливість визначити чітку стратегію розвитку, у тому числі, освітньої галузі у національному просторі, враховуючи особливості ресурсного забезпечення, стан людського

капіталу та ефективний розподіл відповідних функцій всередині даної єдності, в межах якої обов'язково спрацьовують прямі та зворотні зв'язки між об'єктами та суб'єктами.

Аналіз сучасних досліджень підтверджує, що моніторинг взаємозв'язків в цілісності структури забезпечує виявлення слабких місць системи стратегічного управління в освітній галузі та корегування напрямків впровадження тактичних та поточних завдань. Необхідним також є визначення ознак та характеристик системи, які уможливають своєчасність впровадження в систему стратегічного управління освітньої галузі ефективних інструментів, які сприяють стійкому функціонуванню та розвитку даної сфери у національному просторі.

Серед характеристик системи, яка застосовується в стратегічному управлінні освітньої галузі, можливо виділити:

- чіткість та оптимальність структури, що забезпечує часовий механізм виконання завдань, обов'язків, обумовленість поведінки системи та отримання запланованих результатів за допомогою мережі зв'язків;

- зважена ієрархічність, яка проявляється в певних сегментах системи і надає можливість на основі властивостей та розподілу зобов'язань компонентів досягти стратегічної мети в освітній галузі, враховуючи фактори глобалізації;

- оптимальність зв'язків всередині системи, які відповідають за процес адаптації всіх структурних елементів до факторів ендогенного та екзогенного характеру, а також забезпечують зниження рівня дублювання кроків та рішень, що підвищує ефективність всієї сукупності загалом;

- параметрична збалансованість елементів системи, що надає можливість отримати загальні результати, враховуючи як цілісність системи, так й особливі і специфічні характеристики, з визначенням відповідних функцій;

– перманентність розвитку та ефективного функціонування цілісної системи та її сегментів, що надає впевненість в активних діях з боку суб'єктів та об'єктів, планування їх зв'язків, прямих та зворотних;

– стійкість та рівновага у взаємодії структурних елементів системи, гнучкість позицій серед суб'єктів, що надає системі можливість адаптації та витримки при впливі негативних зовнішніх та внутрішніх факторів;

– розвиток системи, який проявляється через можливість розширення кількості сегментів, удосконалення їх якісних характеристик з метою наповнення об'єктивних параметрів, які необхідні для досягнення стратегічної мети управління в освітній галузі.

На думку авторів, програмно-цільовий підхід, який реалізується через цільові програми та забезпечує прямий взаємозв'язок між розподілом бюджетних ресурсів та фактичними чи запланованими результатами їх використання відповідно до встановлених пріоритетів державної політики. Зазначені категорії «програмно-цільового управління» трактуються в широкому сенсі і як метод програмного втілення управлінських рішень, і як реалізація комплексного підходу при вирішенні соціально-економічних та інших сучасних проблем [6].

Підкреслимо, що системний підхід адаптується під впливом факторного середовища і в процесі комбінації отримує новий удосконалений формат, з елементами функціональних зв'язків, інноваційних аспектів, інституційних характеристик та синергетично-збалансованих параметрів.

Висновки та пропозиції. Таким чином, представлений у класифікації системно-функціональний підхід до стратегічного управління в освітній галузі містить властивості класичного системного підходу, а також функціональні характеристики, які

забезпечують розгляд системи управління як цілісного механізму з виокремленням пріоритетних функцій окремих сегментів, які входять до складу загальної сукупності. Враховуючи можливості сучасної освітньої галузі процес адаптації специфічних наукових підходів та їх симбіоз впливають на процеси стратегічного управління в умовах глобалізаційних змін та викликів, що потребує своєчасного моніторингу та контролю з боку відповідних суб'єктів.

Сучасне становище та динаміка трансформації освітньої галузі показують необхідність застосування інноваційного підходу до програми формування стратегічних цілей розвитку освітньої галузі та її структурних сегментів заснованого на компетентному підході, який забезпечує здатність до оцінки і синтезу, вирішення проблемних питань, здатність передбачити посилення впливу неконтрольованих факторів та пристосування до непередбачених процесів, створювати інноваційні технології та приймати ефективні стратегічні рішення в умовах глобальних викликів.

Список використаної літератури

1. Ляшенко Р. В. Основні підходи до управління в бізнесі. *Молодий вчений*. № 12 (64). 2018. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2018/12/71.pdf> (дата звернення: 12.10.2021)
2. Стец І. І. Процесний підхід до управління як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 23. 2018. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/29.pdf (дата звернення: 12.10.2021).
3. Семяновський В. М. Партиципативне управління як модель управління територіальними громадами. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 47–51.
4. Дідур К. М. Системний підхід до управління підприємством та персоналом підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1079> (дата звернення: 12.10.2021).
5. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Самореалізація творчого потенціалу людини: акмеологічний підхід. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 199. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12414/Bodnar_

Makarenko_Samorealizatsiia_tvorchoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 12.10.2021).

6. Луцків О. М. Програмно-цільовий підхід до управління регіональним розвитком. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*. 2018. Вип. 1 (129). URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20181\(129\)/sep20181\(129\)_033_LutskivO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20181(129)/sep20181(129)_033_LutskivO.pdf) (дата звернення: 12.10.2021).

Стаття надійшла 20.10.2021 року

Y. V. Bazhenkov,

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
doctor of the International Science and Technology University
named after Academician Yury Bugai
7/2, Volodimirska st., Kiev, 65044, Ukraine
e-mail: bazhenkov@imzo.gov.ua

THEORETICAL ASPECTS OF SYSTEM-FUNCTIONAL APPROACH TO STRATEGIC MANAGEMENT IN THE EDUCATIONAL INDUSTRY

The article investigates the theoretical and methodological principles of the system-functional approach to strategic management in the field of education. It is substantiated that current trends in solving the development of the education sector and promising areas of its management require detailed research and understanding of classical and innovative scientific approaches, which are characterized by qualitative and quantitative parameters and require significant adaptation to the factor environment. It was found that building a symbiotic format of scientific approaches to management in education is the basis for an effective system of strategic and tactical management, taking into account current trends and priorities of the industry, as well as the impact of endogenous and exogenous factors. Scientific approaches to intersectoral management in the national space are defined. Approaches to strategic management in the field of education of the national space are studied. It is proved that the classical scientific system approach is a vector direction of the methodology of scientific knowledge and practical aspects, which together are aimed at the permanent process of evaluation and analysis of certain objects, which provides comprehensive management of the field.

It is proved that building a symbiotic format of scientific approaches to management in education is the basis for the functioning of an effective system of strategic and tactical management, taking into account current trends and priorities of the industry

and the influence of endogenous and exogenous factors. The process of selecting and combining approaches that complement each other and apply best practices should be manageable, but as flexible as possible to increase the effectiveness of a single classical or combined scientific approach, which is modern, technological and adaptable.

Key words: strategic management, educational branch, system-functional approach, market of educational services, educational technologies.

References

1. Liashenko, R. V. (2018). Osnovni pidkhody do upravlinnia v biznesi [Basic approaches to business management]. *Molodyi vchenyi. – Young Scientist*, 12 (64). Retrieved from: <http://molodyvchenyi.in.ua/files/journal/2018/12/71.pdf> [in Ukrainian].
2. Stets, I. I. (2018). Protsesnyi pidkhid do upravlinnia yak instrument pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [Process approach to management as a tool to improve the efficiency of the enterprise]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy. – Economics and enterprise management*, Issue 23. Retrieved from: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/29.pdf [in Ukrainian].
3. Semianovskiy, V. M. (2018). Partysypatyvne upravlinnia yak model upravlinnia terytorialnymy hromadamy [Participatory management as a model of territorial community management]. *Statystyka Ukrainy. – Statistics of Ukraine*, Vol. 1, pp. 47–51. [in Ukrainian].
4. Didur, K. M. (2012). Systemnyi pidkhid do upravlinnia pidpriemstvom ta personalom pidpriemstva [System approach to enterprise management and enterprise personnel]. *Efektivna ekonomika. – Efficient economy*, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1079> [in Ukrainian].
5. Bodnar, A., Ya. & Makarenko N. H. (2017). Samorealizatsiia tvorchoho potentsialu liudyny: akmeolohichni pidkhid [Self-realization of human creative potential: acmeological approach]. *Naukovi zapysky NaUKMA. – Scientific notes of NaUKMA*, Vol. 199. Retrieved from: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12414/Bodnar_Makarenko_Samorealizatsiia_tvorchoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
6. Lutskiv, O. M. (2018). Prohramno-tsilovyi pidkhid do upravlinnia rehionalnym rozvytkom [Program-targeted approach to regional development management]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho period. – Socio-economic problems of the modern period*, Issue 1 (129). Retrieved from: [http://ird.gov.ua/sep/sep20181\(129\)/sep20181\(129\)_033_LutskivO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20181(129)/sep20181(129)_033_LutskivO.pdf) [in Ukrainian].